

Czesław Adam Kuśtra
ORCID: 0000-0002-9093-8750
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Smartfon w zaspokajaniu potrzeb duchowych. Współczesne wyzwanie dla Kościoła

The Smartphone in Fulfilling Spiritual Needs:
A Contemporary Challenge for the Church

ABSTRAKT

Autor artykułu stawia tezę, że smartfon może być środkiem w zaspokajaniu potrzeb duchowych dzisiejszych wiernych. Pyta również, czy współczesny Kościół jest przygotowany na nowe wyzwania w zakresie duszpasterstwa poprzez massmedia. W dalszej części tekstu wskazuje, czym jest duchowość w zachodniej kulturze, która ma swoje korzenie w Biblii. Natomiast socjologia religii opisując religijność zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i zbiorowym ukazuje duchowość jako formę doświadczenia religijnego, istotny komponent pogłębionego życia religijnego, w którym ważną rolę pełnią potrzeby duchowe człowieka. Autor wskazuje, że potrzebne są szersze badania nad współczesnymi formami zaspokajania potrzeb duchowych w Kościele. Pandemia koronawirusa pokazała, że można uczestniczyć we mszy św. i innych praktykach religijnych poprzez massmedia, także za pośrednictwem smartfona. Czy można jednak np. udzielać odpustu zupełnego osobom, które nie były fizycznie w kościele, czy możliwa jest spowiedź przez smartfona? Współczesne problemy społeczne i nowe możliwości technologiczne powinny być punktem wyjścia do przemyśleń nad tradycyjnymi formami religijności oraz nad środkami stosowanymi w działalności duszpasterskiej.

SŁOWA KLUCZOWE

potrzeby duchowe,
religia, duchowość,
Kościół, smartfon,
massmedia

KEYWORDS

spiritual needs, religion,
spirituality, Church,
smartphone, mass
media

SPI Vol. 24, 2021/1
ISSN 2450-5358
e-ISSN 2450-5366
DOI: 10.12775/SPI.2021.1.006

Nadesłano: 24.04.2020
Zaakceptowano: 9.01.2021

ABSTRACT

The author puts forward the thesis that a smartphone can be a means to satisfying the spiritual needs of today's believers. He also asks whether the Church of today is prepared for new challenges in the field of pastoral care through mass media. He shows what spirituality in Western culture is, which has its roots in the Bible. On the other hand, the sociology of religion, describing religiousness both in individual and collective dimensions, shows spirituality as a form of religious experience, an important component of a deepened religious life in which human spiritual needs play an important role. The author points out that there is a need for more extensive research on contemporary forms of meeting spiritual needs in the Church. The coronavirus pandemic has shown that it is possible to participate in liturgy and other religious practices through mass media, including via a smartphone. Is it possible, for example, to give a plenary indulgence to people who were not physically present in church; is it possible to confess through a smartphone? Contemporary social problems and new technological opportunities should be the starting point for reflection on traditional forms of religiosity and on the means used by the Church in its pastoral activity.

Wprowadzenie

Pełnienie funkcji proboszcza w jednej z parafii w Toruniu zakończyłem w 1999 roku. Ponownie zostałem powołany do pełnienia tej funkcji w sierpniu 2017 roku w podmiejskiej parafii w Przysieku koło Torunia. Udałem się na pierwsze dekanalne spotkanie modlitewne, podczas którego modliliśmy się modlitwą z Liturgii Godzin – odmawialiśmy Nieszpory. Ku mojemu zaskoczeniu, tradycyjny brewiarz (książkowy) posiadałem tylko ja. Wszyscy kapłani, nawet seniorzy, odmawiali modlitwy ze smartfona? Nie mogłem pojąć, kiedy nastąpiło to przejście od posługiwania się tradycyjnym brewiarzem książkowym na rzecz smartfona? Czy tradycyjny brewiarz książkowy oraz modlitewniki książkowe, które dotychczas zaspokajały podstawowe potrzeby religijne wiernych (modlitwa, rachunek sumienia, śpiewy religijne), odeszły już do lamusa?

Pewien katecheta wrócił ze szkoły i opowiedział mi historię o uczniu z klasy VII, któremu na czas pobytu w szkole zabrano telefon i złożono go do szafy w gabinecie nauczycielskim. Po skończonych

zajęciach uczeń przyszedł odebrać telefon (o czym została poinformowana matka tego ucznia). Kiedy go odebrał, przytulił do swojego serca, ucałował i powiedział: wreszcie odzyskałem nadzieję i moją miłość!

Celem niniejszego artykułu jest ustalenie, na ile i w jakim sensie smartfon może być środkiem w zaspokajaniu potrzeb duchowych dzisiejszych wiernych, szczególnie młodzieży, oraz czy współczesny Kościół jest przygotowany na nowe wyzwania w zakresie duszpasterstwa poprzez massmedia.

Potrzeby a duchowość

W naszym kręgu kulturowym potrzeby biologiczne, te najprostsze, jak jedzenie, mieszkanie itp. są na ogół zaspokojone. Gorzej jest z potrzebami emocjonalnymi, psychicznymi czy też duchowymi. Współczesne procesy społeczno-kulturowe sprawiają, że mamy wiele niezaspokojonych potrzeb zwłaszcza w sferze uczuć. W literaturze pojawia się termin „duchowość”, który to termin należy do świata wartości. Trudno wyobrazić sobie, aby w kulturze radykalnego postępu technicznego można było mówić o zaspokajaniu potrzeb bez świata wartości duchowych.

Pojęcie „duchowości” ma charakter interdyscyplinarny (fr. *spiritualité*, niem. *Spiritualität*, ang. *spirituality*) i pojawia się w refleksji naukowej historyków religii, socjologów czy psychologów. W języku polskim etymologia terminu „duchowość” nawiązuje do słowa „duch”, łącząc się z bliskoznacznym pojęciem „tchnąć”, a także nawiązuje do pojęcia duszy.

Tłem dla rozwoju pojęcia duchowości w zachodniej kulturze jest antropologia biblijna, według której człowiek składa się z ducha (*pneuma*), duszy (*psyche*) i ciała (*sarx*). Z tego pojęcia wywodzi się współczesne znaczenie terminu „duchowość”, łącząc nie tylko dwa ostatnie elementy owego trójpodziału, ale coraz częściej pełniąc rolę syntetyzującą. Dusza staje się w tej nazwie umysłem, a duch wyższymi funkcjami ludzkiej psychiki (Grzegorzyczkowa 2006: 25n).

Mówiąc o duchowości, nie można pominąć odwołania do *sacrum*. We współczesnej kulturze zmienia się forma obecności *sacrum*. Badania socjologiczne poświadczają rosnącą rezerwę wobec takich pojęć, jak religia czy religijność. Coraz częściej są one kojarzone i redukowane do wymiaru instytucjonalnego, stają się tradycją kulturową.

Wobec spadających pod względem statystycznym deklaracji przynależności eklezjalnej rośnie liczba osób deklarujących uczestnictwo w sferze określanej jako sfera duchowości czy też życia duchowego (Socha 2003: 8).

Samo pojęcie „duchowości” pojawiło się w V wieku. W tradycji chrześcijańskiej z czasem przyjęło się określanie tym terminem różnych stylów pogłębionego życia religijnego. W XII wieku pojęcie to zaczęło być rozumiane jako wyodrębniona funkcja psychiczna, która jest antytezą tego, co materialne i cielesne. Historycy chrześcijańscy, np. Karol Górski, definiowali je jako „życie wewnętrzne” (Górski 1986: 6).

Analiza kontekstów, w jakich pojawia się dzisiaj słowo duchowość, m.in. „duchowość sportów ekstremalnych”, „duchowość sztuki”, wskazuje na nowe obszary badań tej sfery. Dawniej znaczenia duchowości poszukiwano w sferze religijnej w Kościele, teraz traci ona swój związek z zinstytucjonalizowanymi formami życia religijnego, obejmując nowe obszary z pogranicza psychologii, pogłębionej ekologii, alternatywnej medycyny o holistycznym wymiarze itp. (Leszczyńska, Pasek 2008: 9n).

W psychologii wyodrębniły się nurty definiujące duchowość, m.in. redukcjonizm, egzystencjalizm. Należy jednak podkreślić, że psychologia definiuje duchowość jako szczególną zdolność jednostek do kierowania własnym życiem (Socha 2003: 19n).

Duchowość w perspektywie socjologicznej ujmowana jest w relacji do religijności oraz do przemian zachodzących współcześnie w sferze religijnej. Socjologia religii opisuje religijność zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i zbiorowym oraz ukazuje duchowość jako formę doświadczenia religijnego, jako istotny komponent pogłębionego życia religijnego, zwany też pobożnością (Szlachcicowa 2010: 217).

Termin „duchowość” w socjologii religii ma różne znaczenia. Może być związana z doświadczeniem religijnym, które może, ale nie musi, wykraczać poza instytucjonalne ramy religii. Socjologowie wskazują, że duchowość jest pewną formą świadomości, poprzez którą jednostka definiuje swoje miejsce i rolę w relacji do *sacrum* i do drugiego człowiekiem. Owo *sacrum* może zaspokajać indywidualne potrzeby jednostki i ją rozwijać (Leszczyńska, Pasek 2008: 16). Duchowość w socjologii może także oznaczać, że sens ludzkiego życia

nie wyczerpuje się w jego biologicznym istnieniu, ale sięga transcendencji (Borowik 2004: 321).

Zmienia się kondycja religijna współczesnego człowieka, a religia staje się coraz bardziej sprawą prywatną i bezkonfesyjną. Prywatyzacja przejawia się w relatywizacji doktryny religijnej, selektywności dogmatów, nakazów religijnych czy synkretyzmie ideowym. Człowiek w obliczu transcendentnych wyborów staje się twórcą swojej własnej religijności. To jednak nie znaczy, że współczesny człowiek nie chce uczestniczyć w tym, co duchowe i nadal poszukuje głębszego sensu życia, ale unika religijności zinstytucjonalizowanej (Grotowska 1999: 54n).

Psychologiem, który zauważył w nauce sprzeczność pomiędzy zanikającym duchem religijnym a istniejącymi potrzebami związanymi z samodoskonaleniem się, rozwojem i realizacją ludzkiego potencjału, był Carl Gustav Jung. Wskazywał, że do właściwego funkcjonowania człowiek potrzebuje duchowego pokarmu, którym jest rozwój duchowy i jeśli go nie dostanie, to wtedy człowiek stanie w obliczu potężnego psychologicznego kryzysu (Dobroczyński 2008: 23).

Człowiek jest istotą psychofizyczno-duchową. Jest jedyny i niepowtarzalny. Sam w sobie prezentuje trzy sfery: cielesną, umysłową i duchową. Duchowość to sfera, w której człowiek stawia sobie pytanie o to, kim jest i po co żyje. Duchowość jest zatem zdolnością do odkrywania i zrozumienia tajemnicy człowieka i sensu jego życia. Zaczyna się wtedy, gdy człowiek wznosi się ponad swoje ciało i ponad swoją psychikę, aby postawić sobie pytanie o całą swoją rzeczywistość. Aby tę rzeczywistość realizować w życiu społecznym i nie popaść w kryzys, pustkę egzystencjalną, człowiek powinien mieć zaspokojone podstawowe potrzeby, także te duchowe. Powinien wejść na drogę duchowego rozwoju, która to droga może zaprowadzić człowieka do transcendencji, do *sacrum*.

Duchowy rozwój prowadzi do tego, że człowiek poszukuje w swoim wnętrzu obszarów do doskonalenia się, do nawiązania relacji z Bogiem-Człowiekiem, do coraz lepszego rozumienia siebie i innych. Stąd możemy powiedzieć w kontekście duchowości człowieka i jego potrzeb, że duchowość może się stać centralnym systemem zarządzania sobą, swoim własnym życiem. Dopóki dana osoba nie rozwinie tej sfery, dopóty nie może zająć dojrzałej postawy wobec siebie, wobec innych ludzi, a także wobec Boga. Przypomniał

o tym Jan Paweł II na placu Zwycięstwa 2 czerwca 1979 roku: „Kościół przyniósł Polsce Chrystusa – to znaczy klucz do zrozumienia tej wielkiej i podstawowej rzeczywistości, jaką jest człowiek. Człowieka bowiem nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może sam siebie do końca zrozumieć bez Chrystusa. Nie może zrozumieć ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność, ani jakie jest jego powołanie i ostateczne przeznaczenie” (Jan Paweł II 1998: 307).

Człowiek w duchowym rozwoju potrzebuje relacji z Bogiem-Człowiekiem, potrzebuje różnych form życia religijnego (uczestnictwo w sakramentach, we wspólnocie religijnej), proponowanego np. przez Kościół, które zaspokoją jego potrzeby duchowe i pomogą odnaleźć głębszy sens życia.

Duchowość w tradycji chrześcijańskiej łączy się z przeżyciem religijnym i wymaga odniesienia do sfery *sacrum*. Oznacza doświadczenie płynące z przeżywania wiary, związane z uznaniem Boga-Człowieka oraz bezpośredniego kontaktu z Jezusem Chrystusem żyjącym w Kościele. Doświadczenie religijne zawsze zapośredniczone jest wiarą w istnienie rzeczywistości pozaempirycznej, a *sacrum* – jako sfera świętości – przeciwstawione sferze świeckiej (*profanum*) (Szlachcicowa 2010: 218).

W każdej kulturze społecznej widoczna jest walka pomiędzy *sacrum* a *profanum*. Aby osiągnąć pewien poziom doskonałości i mieć kontakt z *sacrum*, człowiek powinien wykreować w sobie m.in. takie potrzeby duchowe, jak poznania i działania, radości i pokoju oraz wiary, a następnie szukać sposobów, aby je zaspokoić. Jednak trudno te potrzeby zaspokoić, kiedy człowiek doświadcza kryzysu, pustki egzystencjalnej; kiedy massmedia pokazują, że Kościół nie jest już autorytetem, a jego pasterze nie są już wzorem do naśladowania. O współczesnym kryzysie pisze Guido Kreppold, a zwłaszcza o kryzysie jakiego mogą doświadczać chrześcijanie w Kościele. Podkreśla on, że nie poszukuje się dzisiaj spowiednika, lecz psychologa lub duchowego przewodnika. Na pierwszym planie nie figuruje wina, lecz pytanie: jak poradzić sobie z samym sobą, z własną pustką egzystencjalną i z otaczającym światem? To już nie sumienie, które skłania ludzi do pójścia do spowiedzi, lecz wewnętrzna konieczność prowadząca dzisiaj do poradni, lub do kompetentnej i godnej zaufania osoby (Kreppold 2011: 8n).

Potrzeby duchowe a religia

Zaspokajanie potrzeb to główny cel postępu technicznego, który podtrzymuje je i pomnaża. Wciąż kreuje się nowe potrzeby. Czasem stają się one tak ważne, że człowiek w praktyce nieraz definiuje się przez to, jakie ma potrzeby i na ile je zaspokaja. To stanowi o jakości jego życia.

Niewątpliwie rozwój i przekształcanie rzeczywistości sprzyjają realizacji coraz to szerszego katalogu potrzeb. Wartość, jaką niesie ze sobą ewolucja cywilizacji, często mierzona jest różnicowaniem potrzeb, pojawianiem się nowych oraz poziomem ich zaspokojenia. Dotyczy to zarówno potrzeb biologicznych, psychologicznych, duchowych. Człowiek wykorzystuje coraz to nowe urządzenia, aby oddziaływać w sposób bezpośredni na środowisko i przekształcać je, tak aby służyło realizacji jego potrzeb. Zgodnie z hierarchią potrzeb, gdy te materialne są już zaspokojone, zaczynają się pojawiać kolejne, takie jak potrzeba kultury, doznań artystycznych, przeżyć czy kontaktu z pięknem. Człowiek jest w stanie właściwie żyć i pracować tylko wtedy, gdy ma do tego odpowiednie warunki, a więc takie, które nie zakłócają jego aktywności. Brak bodźców lub ich zbyt wysokie natężenie i związana z tym niemożność zaspokojenia potrzeb mogą wywołać zaburzenia w psychice. Takie zaburzenia powstają także pomiędzy zdefiniowaną religijnością (doktryną) a zaspokajaniem potrzeb duchowych. Na przykład osoby żyjące w związkach niesakramentalnych w Kościele katolickim nie mogą przystępować do komunii św., a mają taką potrzebę.

Kenneth Pargament wskazuje, że rozdział między religią i duchowością nie jest konieczny, są to bowiem dwa aspekty sposobu poszukiwania przez człowieka tego samego, czyli kontaktu ze świętością (Pargament 1997: 47n). Przeglądu kontekstów, w jakich określenie „duchowy” pojawia się we współczesnym dyskursie światopoglądowym dokonał David Wulff. Występuje w nim „kategoria potrzeb” i „dążeń duchowych”, kategoria „poszukiwań duchowych”, przybierających postać ścieżki rozwoju duchowego, dalej kategoria „stanów osiągniętych w efekcie tych poszukiwań”, czyli dobrostanu duchowego i przebudzenia duchowego. Kolejna kategoria dotyczy współtowarzyszy i przewodników w tych poszukiwaniach, a więc mistrzów, nauczycieli duchowych oraz przyjaciół duchowych. Nie zawsze jednak

rozwój duchowy przebiega harmonijnie i prowadzi do upragnionego celu, bo źle wybrana droga rozwoju czy niewłaściwy mistrz duchowy mogą doprowadzić do rozczarowania, poczucia pustki duchowej (Wulff 1999: 67n).

W psychologii wyodrębniono inteligencję duchową jako trzeci, oprócz inteligencji intelektualnej i emocjonalnej, rodzaj zdolności człowieka do syntetyzującej umiejętności poszukiwania sensu i odnajdywania w życiu wartości. Inteligencja duchowa to pojęcie opisujące zdolność do integracji informacji i nadawania im uogólniającego sensu. Pojęcie inteligencji duchowej rozumiane jest najczęściej jako transcendencja pozwalająca na dostrzeżenie sensu (Zohar, Marshall 2001: 31n).

Istotą duchowości jest kontakt z transcendencją, a więc w psychologicznym rozumieniu zdolność człowieka do wykraczania poza aktualnie doświadczane „ja”. Transcendencja może odbywać się zarówno w obrębie osoby, jak i poza osobą w kierunku Istoty Wyższej, *sacrum*, w kierunku świata lub drugiego człowieka. To, jaki kierunek transcendencji osoba wybierze, zależy od posiadanych przez nią wartości w obszarze sfery niematerialnej (Heszen-Niejodek 2003: 34n), tych wartości, które mają status wartości najwyższych (Gałdowa 1990: 18n).

Stróżem i przekazicielem zarówno tradycyjnych wartości jak i współczesnych jest dla ludzi wierzących, i nie tylko, Kościół, który wskazuje na nowe formy ewangelizacji, na nowe obszary „głodu duchowego” współczesnego człowieka. Ale czy dzisiaj Kościół wskazuje na istotę potrzeb duchowych w życiu współczesnego człowieka, które powinny zaspokoić jego „głód duchowy”?

Smartfon a współczesne wyzwania dla Kościoła

W dniach 18–19 listopada 2019 obradowało II Forum Prefektów Studiów w Wyższym Seminarium Duchownym Księży Pallotyńców w Ołtarzewie, zorganizowane przez pallotyńskie seminarium oraz przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod patronatem Konferencji Episkopatu Polski. Temat forum sformułowano następująco: „Smartfon: błogosławieństwo czy przekleństwo? Edukacja i komunikacja w wyższych seminariach duchownych w Polsce”. Wzięło w nim udział

ponad 100 uczestników: prefektów studiów, wykładowców, alum-nów oraz osób konsekrowanych z ponad 20 seminariów zakonnych i diecezjalnych.

Intencją organizatorów było zainicjowanie pracy nad wytycznymi dotyczącymi używania smartfonów w wyższych seminariach duchownych i wspólnotach zakonnych – w użytkowaniu indywidualnym oraz instytucjonalnym. Na samym początku obrad podkreślono, że opracowanie takich wytycznych nie jest proste, choć konieczne. Ta intencja wypracowania wytycznych towarzyszyła ekspertom oraz uczestnikom we wszystkich trzech częściach forum: w czasie debaty, wykładów ekspertów oraz warsztatów. Zaproszeni goście nakreślili problem, ukazując największe korzyści płynące z używania smartfona w życiu księdza i siostry zakonnej, następnie także zagrożenia i wyzwania dotyczące ich obecności na etapie edukacji i formacji seminaryjnej oraz zakonnej. Eksperci zaproponowali również schemat tworzenia wytycznych w kwestii używania smartfona. Ich zdaniem, zasady powinny być wypracowane wspólnie (przełożeni wraz z alum-nami, wychowankami) i obowiązywać powinny całą wspólnotę seminarijną, zakonną, a może i cały Kościół w Polsce.

Prelegenci poruszyli ważne tematy dla życia religijnego wspólnot zakonnych i diecezjalnych Kościoła i szukali odpowiedzi na wiele pytań: jak budować wizerunek seminarium, klasztoru w mediach społecznościowych, jak poznać wszystkie możliwości swojego smartfona, jak korzystać ze smartfona, by się nie uzależnić, jak używać smartfona, by nie znaleźć się po „ciemnej stronie”? W części finalnej forum zostały one przedstawione publicznie. Wśród nich podawano m.in.: potrzebę ascezy medialnej w pierwszych latach formacji seminaryjnej i zakonnej, wyznaczanie miejsc i czasu wolnego od używania smartfona w życiu księdza, alumna i siostry zakonnej, stopniowe, ale planowe i kompetentne wdrażanie alum-nów do świadomego i dojrzałego używania smartfona, towarzyszenie wychowankom w ich doświadczeniu, kreowaniu i odbiorze mediów społecznościowych, wychowanie do podejmowania dojrzałych i wolnych decyzji, ewaluacja swoich działań i zachowań w mediach, uświadamianie najważniejszych zagrożeń wynikających z używania smartfona (uzależnienia od gier, pornografii i informacji), konieczność ciągłej aktualizacji zajęć z edukacji medialnej w seminariach do bardziej praktycznych wyzwań działań ewangelizacyjnych w obszarze mediów społecznościowych.

Smartfon jest dzisiaj także symbolem nowej formy komunikowania się człowieka ze światem poprzez internet. Internet, współczesne media, różne formy komunikowania są naturalnie wpisane w genotyp współczesnego świata. Papież Franciszek na 58. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu napisał, że „odkąd dostępny był internet, Kościół zawsze starał się promować jego użycie w służbie spotkania między osobami i solidarności między wszystkimi. Poprzez to orędzie chciałbym po raz kolejny zachęcić was do zastanowienia się nad podstawami i znaczeniem naszego bycia-w-relacji i do ponownego odkrycia, w bezmiarze wyzwań obecnej sytuacji komunikacyjnej, pragnienia człowieka, który nie chce trwać w swojej samotności” (Franciszek 2019).

Można dzisiaj mówić o wielu wyzwaniach przed jakimi staje współczesny Kościół w obszarze mediów. Pierwszym z nich jest potrzeba powrotu do spotkania, do rozmowy, czyli komunikacji bezpośredniej. Współcześni ludzie, szczególnie młode pokolenie, ale nie tylko, tkwią mocno w internecie, telefonach komórkowych, mediach społecznościowych. Ten trend się tylko pogłębia. Wielu z nich ma już trudności w relacjach z innymi, izoluje się.

Drugie wyzwanie to potrzeba zdobywania kompetencji medialnej nie tylko przez duchownych, ale wszystkich wiernych Kościoła, tzn. opanowania wiedzy medialnej oraz wypracowania w sobie takiego podejścia do mediów, smartfona, mediów społecznościowych, które pozwoli nawiązać bliską relację z Bogiem i ze wspólnotą Kościoła. Stąd trzecie wyzwanie, które wynika z tego drugiego i jest bardzo konkretne. Można je wyrazić w pytaniach: jak używać mediów w Kościele, jak wpisać je w życie duchowe wszystkich wiernych, jak posługiwać się smartfonem, by przybliżyć nas on do Boga i do drugiego człowieka? (Marcyński 2020).

Papież Franciszek na 58. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu zauważył, że sieć (Internet) działa dzięki partnerstwu wszystkich elementów, a jednocześnie przypomina figurę wspólnoty. Wymaga ona wzajemnego słuchania i dialogu opartego na odpowiedzialnym używaniu języka. Niestety często wirtualna wspólnota społecznościowa nie charakteryzuje się silnymi więzami i cechuje ją silny indywidualizm, zamiast promować spotkanie z innymi, może powiększyć naszą samoizolację. Tak więc sieć ukazuje poważny rozłam w strukturze relacyjnej społeczeństwa, rozdarcie, którego nie

możemy lekceważyć. Ojciec święty zachęcił do rozważenia słów apostoła Pawła, który wzywał: „niech każdy z was mówi prawdę do bliźniego, bo jesteście nawzajem dla siebie członkami” (Ef 4,25). Wynika stąd, że obowiązek strzeżenia prawdy rodzi się z potrzeby niezaprzeczania wzajemnej relacji komunii. Prawda objawia się w komunii. Natomiast kłamstwo jest samolubną odmową uznania własnej przynależności do ciała. Jest odmową dania siebie innym, tracąc w ten sposób jedyną drogę do odnalezienia siebie – czytamy w papieskim orędziu (Franciszek 2019).

Człowiek może odnaleźć siebie we wspólnocie, która jest miejscem, środowiskiem w którym najpełniej może on zaspokoić swoje duchowe potrzeby. Ale w jaki sposób? Przygotowuję do pierwszej spowiedzi i komunii św. 60 dzieci. Parafia przekazuje dzieciom w darze książeczki (modlitewniki) i różańce. Wprowadziłem ten sposób przekazywania pamiątek w 2018 roku i obserwowałem, czy dzieci, które otrzymały książeczkę i różaniec, przychodzą z tymi uroczyszciami poświęconymi przedmiotami np. do spowiedzi czy na modlitwę różańcową w październiku. W ubiegłym roku na początku października na 70 dzieci przychodzących na modlitwę różańcową (które wcześniej otrzymały różaniec od parafii) przyniosło ich tylko troje (dziewczynki). Natomiast dzieci idące do spowiedzi, które w ubiegłym roku przystąpiły do pierwszej komunii św., miały książeczki, ale co drugie z nich miało jednak problem z odczytywaniem formuły spowiedzi. Zapomniały ją i miały trudności w odczytaniu. Na rekolekcjach szkolnych dla dzieci ze szkoły podstawowej część z nich nie poszła do spowiedzi. Na moje pytanie, dlaczego nie idą do spowiedzi, odpowiedziały: „Bo nie znamy regułki spowiadania się, nie mamy książeczek”. Powiedziałem im wtedy: „Macie smartfony, wpiszcie sobie rachunek sumienia, tam znajdziecie formułę spowiedzi”. Wszyscy którzy mieli smartfony przygotowali się i przyszli do spowiedzi.

Na spotkaniu w listopadzie z rodzicami dzieci, które przystąpiły do pierwszej komunii św. w maju 2020 roku, zaproponowałem, aby parafia przekazywała dzieciom tylko różańce, a książeczki dzieci otrzymają poprzez aplikację dostępną online. Niestety, część rodziców zgłosiła sprzeciw, twierdząc, że ksiądz proboszcz niszczy tradycję Kościoła. Kiedy zapytałem rodziców, czy oni korzystają jeszcze z tradycyjnej książeczki – zapadła cisza.

Zakończenie

Postawione na początku artykułu pytania, czy smartfon może być środkiem w zaspokajaniu potrzeb duchowych dzisiejszych wiernych, czy współczesny Kościół jest przygotowany na nowe wyzwania w zakresie duszpasterstwa poprzez massmedia zasługują na poważne potraktowanie i na szersze badania. W pewnym sensie zainspirowały one refleksję o potrzebie dyskusji w Kościele nad współczesnymi formami zaspokajania potrzeb duchowych wiernych. Pandemia koronawirusa pokazała, że można uczestniczyć we mszy św. i innych praktykach religijnych poprzez massmedia, także za pośrednictwem smartfona. Czy jednak można na przykład udzielać wirtualnie odpustu zupełnego osobom, które nie były fizycznie w kościele? Być może współczesne problemy społeczne staną się punktem wyjścia do przemyśleń nad tradycyjnymi formami religijności, nad sposobami oraz narzędziami wykorzystywanymi do jej kształtowania, by w ten sposób zaspokoić na przykład duchową potrzebę spowiedzi – online? Przez smartfona?

Bibliografia

- Borowik I. (2004), *Prywatyzacja religii*, [w:] *Leksykon socjologii religii*, red. M. Libiszowska-Zółtkowska, J. Mariański, Warszawa: Wydawnictwo Verbinum, s. 320–322.
- Dobroczyński B. (2008), *Kłopoty z duchowością. Szkice z pogranicza psychologii*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Franciszek (2019). *Orędzie papieża Franciszka na VIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. „Wszyscy tworzymy jedno” (Ef 4,25). Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich*, Watykan, 24 stycznia 2019 roku, www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/communications/documents/papa-francesco_20190124_messaggio-comunicazioni-sociali.html [dostęp: 21.03.2020].
- Gałdowa A. (1990). *Rozwój i kryteria dojrzałości osobowej*, „Przegląd Psychologiczny”, t. 33, nr 1, s. 13–27.
- Górski K. (1986). *Zarys dziejów duchowości w Polsce*, Kraków: Znak.
- Grotowska S. (1999), *Religijność subiektywna. Studium socjologiczne na podstawie wywiadów narracyjnych*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Grzegorzczkowska R. (2006). *Co o fenomenie duchowości mówi język? Fenomen duchowości*, [w:] *Fenomen duchowości*, red. A. Grzegorzczk, J. Sójka, R. Koschany, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 21–28.

- Heszen-Niejodek I. (2003). *Wymiar duchowy człowieka a zdrowie*, [w:] *Zasoby osobiste i społeczne sprzyjające zdrowiu jednostki*, red. Z. Juczyński, N. Ogińska-Bulik, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 33–47.
- Jan Paweł II (1998). *Być człowiekiem sumienia*, wybór i opracowanie K. Gryz, Kraków: Wydawnictwo M.
- Kreppold G. (2011). *Kryzys – punkt zwrotny w życiu*, przeł. E. Panek, Kraków: Wydawnictwo Salwator.
- Leszczyńska K., Pasek Z. (2008). *Norwa duchowość w badaniach społecznych*, [w:] *Norwa duchowość w społeczeństwach monokulturowych i pluralistycznych*, red. K. Leszczyńska, Z. Pasek, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, s. 9–20.
- Marcyński K. (2020). *Czy w seminarium potrzebny jest smartfon?*, <https://misyjne.pl/czy-w-seminarium-potrzebny-jest-smartfon-rozmowa/> [dostęp: 21.03.2020].
- Pargament I.K. (1997). *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*, New York: Guilford Press.
- Socha P. (2003). *Na tropach duchowości – czym jest i czym może być duchowość?* „Nomos. Kwartalnik Religioznawczy”, nr 43–44, s. 19–39.
- Szlachcicowa I. (2010). *Duchowość jako przedmiot badań socjologicznych – refleksje metodologiczne*, [w:] *Religijność i duchowość – dawne i nowe formy*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, S. Grotowska, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos, s. 217–230.
- Wulff D. (1999). *Psychologia religii. Klasyczna i współczesna*, przeł. P. Jabłoński, M. Sacha-Piekło, P.M. Socha, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Zohar D., Marshall I. (2001). *Inteligencja duchowa. Najwyższa z inteligencji*, przeł. P. Turcki, Poznań: Dom Wydawniczy „Rebis”.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Ks. dr hab. Czesław Adam Kustra, prof. UMK
 Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
 Instytut Nauk Pedagogicznych
 e-mail: czkustra@poczta.onet.pl